

Razstava je bila v kulturnem domu Páka. Po tej razstavi je bila na vrsti še ena, in sicer oktobra v Petišovcih.

Gradivo, ki smo ga zbrali v Petišovcih in Mali Polani, obsega tri arhivske škatle. Vse gradivo moramo po razstavi vrniti. Tudi letos ugotavljamo, da lastniki dokumentov gradivo raje posodijo le za razstavo, ne želijo pa ga dati v trajno last arhivu. Predvsem se zelo oklepajo fotografij, saj le-te predstavljajo vez med njimi in njihovimi predniki. Na fotografijah so spomini na njihovo mladost, na njihove starše in prastarše. Ob našem obisku in zanimanju za te fotografije in dokumente se tudi lastniki zavedo njihove pomembnosti, zato bodo v prihodnosti bolj pazili nanje. Tudi dijaki, udeleženci tabora, spoznajo pomen pisne kulturne dediščine, obenem pa spoznavajo tudi zgodovino krajev in širšega območja ob slovensko-madžarski meji.

Na koncu tabora smo arhivisti menili, da je bil tudi letošnji tabor uspešen. Čeprav smo lani razmišljali, da bi z jubilejnim, 20. taborom projekt končali, smo letos ugotovili, da bi bilo škoda, če bi se skupni projekt dveh držav in treh arhivov končal. V letih poteka tabora so zrasla prijateljstva med madžarskimi in slovenskimi arhivisti, slovenskimi in madžarskimi dijaki, tako da se med seboj obiskujejo, nastalo je kar nekaj skupnih arhivskih projektov, obiskujemo se na srečanjih, evidentiranjih in zborovanjih. Strinjali smo se, da bo 19. tabor potekal po ustaljenih tirnicah, 20. pa bo prelomni, saj bo vsebinsko bogatejši, poleg samega raziskovanja oz. dela na terenu bo vseboval dodatne dejavnosti v obliki različnih delavnic. Vse zamisli so dobrodošle!

Gordana Švegeš Lipovšek

Poročilo o šolanju, namenjeno spoznavanju konserviranja fotografij in fotografskih zbirk v srednji, vzhodni in južni Evropi

Šolanje, namenjeno spoznavanju konserviranja fotografij in fotografskih zbirk, za območja srednje, vzhodne in južne Evrope, na katero sem bila sprejeta, so organizirali: Gettyjev konservatorski inštitut (Getty Conservation Institut, GCI, Los Angeles), Akademija za likovno umetnost in oblikovanje (Bratislava, AFAD) in Slovaška narodna knjižnica (SNL Martin).

Glavni namen projekta je razvoj ali dopolnjevanje znanj iz stroke pri konserviranju in restavriranju fotografij in fotografskih zbirk na območjih srednje, vzhodne in južne Evrope, in sicer:

- osvojiti teoretično in praktično znanje o konserviranju fotografij in fotografskih zbirk v nizu poletnih šol in učnih dejavnosti v šolskem letu;

- znanje in veščine, pridobljene na tem šolanju, naj bi kandidati uporabljali in širili v svojem službenem okolju in bili odgovorni za fotografije in fotografske zbirke v svojih regijah;
- kandidati in profesorji bodo ustvarjali svojo spletno stran, a med šolanjem še ne bo dostopna javnosti.

Šolanje za pridobitev teoretičnega in praktičnega znanja ter spretnosti, potrebnih pri konserviranju fotografij in fotografskih zbirk, bo zaradi kompleksnosti trajalo tri leta in bo oblikovano tako, da bo združevalo tako tradicionalno podajanje snovi v klasičnem razredu, kot tudi učenje na daljavo, pri tem bo vsak udeleženec dobil mentorja. Po opravljenem šolanju bodo vsi kandidati, ki bodo opravili šolanje, pridobili znanje podiplomske ravni.

Udeležila sem se uvodnega tritedenskega prvega modela šolanja v klasičnem razredu z naslovom Osnove konserviranja fotografij. Šolanje je potekalo v Bratislavi od 21. julija do 8. avgusta 2008. Prvi del se je z učenjem na daljavo nadaljeval 1. septembra 2008 in se bo končal 30. aprila 2009. Drugi, tritedenski model bo potekal julija in avgusta 2009 v Bratislavi in Martinu. Za nadaljevanje šolanja v drugem modelu je treba uspešno opraviti naloge, ki jih dobijo udeleženci v prvih dveh semestrih.

Udeleženci smo bili različnih poklicev: arhivisti, kustosi, menedžerji, konservatorji- restavradorji papirja, fotografi in to iz različnih ustanov, kot so: muzeji, knjižnice, neprofitne organizacije ter arhivi. Kandidati smo bili iz: Bolgarije, Češke, Hrvaške, Madžarske, Makedonije, Poljske, Romunije, Slovaške, Srbije in Slovenije, poleg mene je bila na šolanju še Tina Buh. Kandidatov nas je bilo sedemnajst. Profesorji prvega modela so bili vodilni strokovnjaki za konserviranje fotografij in fotografskih zbirk: Dusan Stulik (znanstvenik; GCI), Art Kaplan (znanstvenik; GCI), Janka Križanova (GCI), Tram Vo (zasebna konservatorka fotografij; Kalifornija), Monique Fischer (konservatorka papirja in fotografij (Northeast Document Conservation Center; Andover, Massachusetts), Jurgen Seidel (Stuttgart), Klaus Pollmeier (Akademija za nove medije in digitalno informatiko v Stuttgartu in koordinatorja Sean Charette, specialist za projekte in izobraževanje (GCI) in Barbara Burianova (asistentka, profesorica na AFAD).

Program prvega modela je vseboval naslednje sklope: kako določiti različne tipe fotografij, priprava konservatorskega načrta za poškodovano gradivo, kako narediti pregled stanja fotografske zbirke, zakaj, kakšne in katere poškodbe nastanejo na fotografskem gradivu, kako ustvariti obstojnejše tiske Ink-jet, okvirjanje fotografij, čiščenje fotografij in obisk muzeja Albertina in konservatorskega oddelka Narodne knjižnice na Dunaju.

Prva polovica je bila namenjena določanju različ-

nih tipov fotografij od prvih fotografij do fotomehantičnih fotografij ter novejših digitalnih fotografij. Ker so fotografije sestavljene, bolj kompleksno vse to znanje zgodovine fotografije pripomore k datiranju, sestavi ter prepoznavanju posameznih tipov fotografij.

Predavanja so imeli: Dušan Stulik, Janka Križanova in Art Kaplan. Dosledno in obsežno so predstavili zgodovino fotografije in znanstvena odkritja, na področju kemije, fizike in tehnike, ki so bila zaslužna za razvoj fotografije od prvih fotografij do digitalnih ter tudi o znanstvenikih, ki so jih odkrili. Izčrpno so bile predstavljene vse kemijske snovi in procesi, ki so potekali na fotografijah v njihovem razvoju s poudarkom na srebrovih in nesrebrovih procesih. Seznanili smo se z opremo in proizvajalci in se izurili v pravilnem ravnanju z njimi različne lupe in mikroskopi, ki smo jih kasneje uporabljali za prepoznavanje fotografij in določanje nekaterih poškodb na njih ter spoznali še dva novejša najzanesljivejša instrumenta spektrometra XRF in FTIR; ti dve napravi sta zelo dragi in ju v inštitucijah, ki se ukvarjajo s fotografskim gradivom po večini ni. Vsi instrumenti so bili prineseni iz GCI, so nedestruktivni in zanesljivo prepoznavajo in določajo vse snovi, ki so v fotografiji.

Na zahtevnih in obsežnih teoretičnih vajah smo na podlagi prejšnjih predavanj prepoznavali in določali različne tipe fotografij ob pomoči najprej vizualne značilnosti za vsak določen tip fotografije in potem še značilnosti ob pomoči povečav. Fotografije, ki smo jih spoznali in določili, so bile predvsem pozitivni na papirju, manj pa na kovini, steklu, keramiki in tkanini; manj smo videli tudi negativov. Prve fotografije dagerotipije, ambrotipije in ferotipije so po navadi okvirjene. To so redki negativni, ki so jih tudi kolorirali s pasteli, pomešanimi z gumiarabiko. Kolodijeve fotografije mat in sijaj, karbonske fotografije, albuminske, solne fotografije, cianotipije, fotografije platinum, vse želatinasto-srebrove fotografije in fotomehantične fotografije, kot so: fotolitografija, kolotipija, woodburytipija, poltonski proces, dvotonski proces, tri barvni poltonski proces, štiri barvni poltonski proces, fotogravura, rotogravura, potem smo še določili xerox, tisk InkJet, črno belo digitalno fotografijo in še številne druge fotografije.

Monique Fischer je predstavila poškodbe na fotografijah pozitivnih in negativnih, na nosilcih kot tudi na drugih plasteh, ki sestavljajo fotografijo, te so mehanske, kemične in fizikalne. Fotografije na kovinskem nosilcu imajo značilne poškodbe zaradi korozije. Pri tej odpade slika, stekleni nosilci razpokajo ali se razbijejo in so zato najbolj občutljivi, fotografije in negativni na papirnem nosilcu imajo poškodbe, značilne za papir: porumenelost, obledelost, razpoke, raztrganine, gube, lisičje pege in druge madeže. Poškodbe

nastanejo tudi na posameznih plasteh, ki sestavljajo sliko in so odvisne od tega, iz katerih snovi so: razpoke, posebren videz, obledelost in drugo. Znanje o različnih poškodbah smo utrjevali in si ostrili oko z intenzivnimi vajami. Vsak je ob več svojih primerih različnih fotografij določal fotografije in poškodbe jih predstavljal v okviru diskusije.

Pregledali smo tudi, kakšen naj bo način popisa fotografije pred restavriranjem in kaj popis vsebuje, na kaj moraš biti pozoren, kaj moraš upoštevati in drugo.

Predstavitve načina delovanja tiskalnikov Ink-Jet (način dye sublimation) in razlike med njimi ter učinek tiskanja enake fotografije na različnih papirjih, ki so danes na tržišču tako v Evropi kot v Ameriki. Podroben pregled fotografskih in drugih papirjev je bil zelo poučen; obstojnost je še vedno kratka. Hranimo jih upoštevaje enake predpise kot vse druge fotografije.

Tram Vo je predstavila metode čiščenja različnih fotografij z različnimi sredstvi, ki so v uporabi v restavraciji. Poleg posebnih radirk smo pri čiščenju preizkusili še destilirano vodo, aceton, alkohol in mešanice na različnih originalnih tipih fotografij. Svoje pridobljene ugotovitve in izkušnje smo si izmenjali v izčrpnih debatah.

Več načinov umeščanja fotografij v paspartuje, preden jih okvirimo, je primernih za občutljive fotografije. Iz japonskega papirja smo izdelali podaljške in druge oblike elementov, ki umeščajo fotografije, in jih nalepili ali kako drugače umestili v paspartuje. Pri lepljenju smo uporabili pšenični škrob.

Da bi bila dostopnost do fotografskih zbirk ali posameznih fotografij ne samo v inštitucijah, ampak tudi na svetovnem spletu kar najboljša, je Klaus Pollmeier digitalizacijo fotografij in fotografskih zbirk zelo nazorno in podrobno predstavil v večih poglavjih: komu in zakaj je namenjena digitalizacija, kako deluje in kakšna je sestava digitalne fotografije, njene prednosti pred analognimi fotografijami in tudi slabosti, koliko je digitalizacija razumljiva in kako je dostopna. Predstavili so nam tri novejša programa za digitalizacijo fotografij in fotografskih zbirk: FAUST, Museum plus in FilemakerPro.

Jurgen Seidel pa je nazorno predstavil, kako naj bi bil najbolje opremljen fotografski studio, katera oprema digitalnih skenerjev in fotoaparatorov z najboljšimi objektivni je najboljša in prikazal obdelave digitalnih posnetkov s PhotoShopom.

Obiskali smo muzej Albertina in si ogledali njegovo popolno opremljeno skladišče in konservatorsko delavnico. Skladišče je računalniško vodeno. Z vrhunsko tehniko gradivo, ki je vloženo v kodirane arhivske škatle, s tehnično napravo po vodilih z ukazom v računalniškem programu pošlje izbrano kodirano škatlo z gradivom v čitalnico. Tudi konser-

vatorska delavnica ima vrhunsko opremo mize, luči, prostore in orodje in druge opreme. V muzeju hranijo dragoceni fond fotografij, ki vključujejo tudi zapiske, odkritja in razvoj fotografov na tem področju in še delujoča tribarvna kamera iz začetka 20. stoletja. Podobna je konservatorska delavnica v Narodni knjižnici na Dunaju, ki smo si jo tudi ogledali. Pokazali so nam v zvitku albuminirano fotografijo v velikosti 50 x 250 cm.

Ker sem na šolanje odšla brez predznanja o fotografijah, razen znanja o konserviranju in restviranju papirja, je bilo zame velika pridobitev in poleg tega zanimiva izkušnja izobraževanja v klasičnem razredu. Slišala sem veliko novega in zanimivega ter spoznala nove ljudi, ki bodo ali pa so že zaslužni za skrb za fotografije in fotografske zbirke v svojih državah. Izbrani profesorji so bili strokovni in zanimivi in so po mojem mnenju dali veliko.

Lucija Planinc

Seminar za izseljenske arhivarje (Ljubljana, 15.–19. 9. 2008)

Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu je v sodelovanju z Arhivom RS in Inštitutom za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU v dneh od 15. do 19. septembra 2008 pripravil tretji seminar za arhivarje iz slovenskega izseljenstva.¹ Bilo je 23 udeležencev (štirje iz Argentine, osem iz Avstralije, trije iz Kanade, dva iz ZDA in po eden iz Makedonije, Nizozemske, Nemčije, Srbije, Švedske in Urugvaja). Nekateri izmed njih že več let skrbijo za to, da se gradivo ne bi izgubilo, drugi pa se bodo šele začeli ukvarjati s tem. Namen seminarja je bilo poenotenje osnovnega znanja o arhiviranju in evidentiranju, vzpostavitev stika s strokovnimi ustanovami v Sloveniji ter med posamezniki in dolgoročno k vzpostavitvi svetovne mreže slovenskih izseljenskih arhivov. Pripomogel naj bi tudi k okrepitvi zavesti o pomenu zbiranja arhivskega gradiva oz. ohranjanja slovenske kulturne dediščine v svetu.

Prvi dan seminarja je potekal v Arhivu RS. Po predstavitvi udeležencev je *mag. Danijela Juričič Čargo* govorila o urejanju in popisovanju arhivskega gradiva društev. V uvodu je opredelila osnovne kategorije arhivskega gradiva društev. Pri urejanju gradiva je poudarila, da mora društvo izdelati shemo za od-

laganje dokumentarnega gradiva (ali klasifikacijski načrt). Pri tem je pomembno, da je arhivsko gradivo urejeno na način, ki ga je uporabljalo društvo. Torej, da je pri vsebinskem urejanju gradiva pozornost namenjena tudi organizacijski strukturi društva. Pri popisovanju arhivskega gradiva društev je opozorila, da je osnova za popis t. i. popisna enota ter da bi vsaka popisna enota morala vsebovati vsaj pet elementov popisa (signatura, naslov, čas nastanka, obseg popisne enote, opozorila na vsebino), poleg osnovnih pa je orisala tudi dodatne elemente popisovanja (zunanje značilnosti gradiva, nosilce zapisa ...). *Mag. Tatjana Hajtnik* je v nadaljevanju govorila o elektronskem arhiviranju. Predstavila je zakonsko podlago, izzive in tveganja ter na koncu s primeri osvetlila skrb za dolgoročno hrambo (tveganje zaradi propadanja nosilca zapisa /hranjenje v stabilnem okolju, rutinska menjava nosilcev zapisa, hramba več kopij/, zastaravanja strojne opreme in oblike zapisa). Za vse primere tveganj je tudi ponudila možne rešitve. Posebej je izpostavila, da je potrebno arhivirati tudi spletne strani (uporaba različnih orodij ali dogovor z ustreznimi ustanovami, ki hranijo spletne strani) in navedla primere rešitev na trgu.

Dr. Jedert Vodopivec je predstavila materialno varstvo arhivskega gradiva. Poudarila je pomen trajnosti in obstojnosti pisne podlage ter opisala zahteve za skladišča. Pri opremi je spomnila, da mora biti ne le varna in funkcionalna, tudi dvignjena od tal in odmaknjena od zunanjih sten. Tudi na zaščito gradiva s primerno opremo (ovoji, škatle) je opozorila, saj le-ta mehansko zaščiti, torej zadržuje svetlobo, prah in nečistoče in blaži klimatska nihanja. Kar zadeva mikroklimo je opozorila na vlago, temperaturo, svetlobo in čistost zraka. Navedla je kar nekaj koristnih publikacij, ki bodo udeležencem lahko v nadaljnjo pomoč.² Prvi dan je sklenil *mag. Alojzij Teršan*, ki je osvetlil urejanje, popisovanje in materialno varstvo fotografskega in filmskega arhivskega gradiva. Povedal je, da v Slovenskem filmskem arhivu (SFA) pri Arhivu RS hranijo tudi razmeroma veliko filmov o življenju slovenskih izseljencev (tako npr. tudi posnetke Božidarja Jakca rojakov iz ZDA iz leta 1929) in predstavil pregled zbirk. Govoril je tudi o osnovnih podatkih, ki sodijo k popisu filmskega ali drugega gradiva na videokasetah ali DVD-jih (naslov, datum snemanja, kratka vsebina). Glede hrambe je opozoril, da je pomembno predvsem, da sta temperatura in vlaga čim bolj enakomerni, da novejših nosilcev ne hranimo blizu elektronskih naprav, ker jih lahko sevanje uniči. Poudaril je tudi problem, da pogosto ni več primernih naprav za prikazovanje. Zato je priporočljivo presnemavanje na nove nosilce. Glede popisovanja fotografij je

¹ Prvi tovrstni seminar je potekal že leta 1999 (udeležili so se ga slovenski izseljenci iz čezmorskih držav), sledil mu je seminar leta 2004 (slovenskim izseljencem iz čezmorskih držav so se pridružili tudi nekateri iz Evrope). Tovrstni seminarji naj bi bili v prihodnje vsako tretje leto.

² Med njimi IFLA načela za hrambo knjižničnega gradiva in za ravnanje z njim.